

Kitap İncelemesi

Göç ve Kültür¹

Çevik Matbaacılık, 330 sayfa. ISBN: 9786057931047

Erdi DEMİR*

Öz

İnsanlık tarihiyle özdeş olan göç olgusu; sebepleri, sonuçları, aktörleri, göçü alan ve göçü veren yaşam üniteleri açısından çok boyutlu değişim ve dönüşüm sürecini yansıtmaktadır. İnsan ve mekan ilişkisinin yeniden kurgulanmasını sağlayan göç olgusu, sosyal, kültürel, ekonomik, demografik ve ekolojik yönleriyle toplumların sosyal yaşamında, kültürel pratiklerinde, değerler sisteminde derin izler bırakmaktadır. Bu yönüyle Prof. Dr. İsmail Doğan'ın Göç ve Kültür yapıtı anlam ve içerik bakımından göç olgusunun güncel pratiklerine, yapı ve aktör sorunlarına, teorik bağlamda bütüncül bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Göç olgusunun sosyolojik analizinin tarihsel bir kronolojiyle incelendiği Göç ve Kültür, Osmanlı-Türkiye toplumunun göç deneyimlerine rasyonel, sürdürülebilir ve bilimsel bir çözüm önerileri sunmuştur. Yapıtta Türkiye'nin zengin bir toplumsal ve kültürel göç tecrübesine sahip olduğu kabul edilmekle beraber aktüel göç hadiselerinden hala yeterli dersler çıkarılamadığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda kamu ve sivil toplum aktörlerinin, eşgüdüm içinde ve uzun erimli ortak çözümler üretmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Göç, kültür, kimlik, toplumsal Statü, Suriyeli Bireyler

* Doktora Öğrencisi, edemir.akdeniz@gmail.com ORCID: 0000-0003-3227-5984

1 İsmail DOĞAN, Göç ve Kültür. İstanbul 2018. Bilge Kültür Sanat Yayınevi Kitabevi, Çevik Matbaacılık, 330 sayfa. ISBN: 9786057931047

Book Review

Migration and Culture

Çevik Printing House, 330 pages

Erdi DEMİR*

Abstract

The phenomenon of migration, which is identical to the history of humanity, reflects the multidimensional process of change and transformation in terms of causes, consequences, actors, life units that receive migration and give migration. The phenomenon of migration, which provides for the re-establishment of the human-space relationship, leaves deep traces in the social life, cultural practices, values system of societies in their social, cultural, economic, demographic and ecological aspects. In this aspect, Prof. Dr. Ismail DOĞAN's Migration and Cultural work reveals a holistic view of the current practices of the migration phenomenon, structure and actor problems in terms of meaning and content in a theoretical context. Migration and Culture, in which the sociological analysis of the migration phenomenon is examined with a historical chronology, has offered suggestions for a rational, sustainable and scientific solution to the migration experiences of the Ottoman-Turkish society. Although it is accepted that Türkiye has a rich social and cultural migration experience in the study, it has been stated that there are still insufficient lessons to be learned from current migration events. In this context, it is necessary for public and civil society actors to create long-term and joint solutions in coordination.

Keywords: Migration, culture, identity, social status, Syrian individuals

* Postgraduate, edemir.akdeniz@gmail.com ORCID: 0000-0003-3227-5984

2 Ismail DOĞAN, Migration and Culture. Istanbul 2018. Bilge Bilge Kültür Sanat Publishing House Bookstore, Çelik Printing House, 330 pages, ISBN: 9786057931047

Giriş

İnsanlık tarihiyle özdeş olan göç olgusu, sebepleri, sonuçları, aktörleri, göçü alan ve göçü veren yaşam üniteleri açısından çok boyutlu değişim ve dönüşüm sürecini yansıtmaktadır. İnsan ve mekân ilişkisinin yeniden kurgulanmasını sağlayan göç olgusu, kültürel, ekonomik, demografik ve ekolojik yönleriyle toplumların sosyal yaşamında, kültürel pratiklerinde köklü değişimlere sebep olabilmektedir. Bu yönüyle Prof. Dr. İsmail Doğan'ın *Göç ve Kültür* yapıtı anlam ve içerik bakımından göç olgusunun güncel pratiklerine, yapı ve aktör sorunlarına, teorik bağlamda bütüncül bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Göç olgusunun sosyolojik analizinin tarihsel bir kronolojiyle incelendiği *Göç ve Kültür*, Osmanlı-Türkiye toplumunun göç deneyimlerine rasyonel, sürdürülebilir ve bilimsel bir çözüm önerileri sunmuştur.

Göç ve kültür yapıtı literatüre düşünsel, sosyolojik ve bilimsel anlamda zenginlik katan bir yapıttır. Göçün güncel ve aktüel boyutlarıyla incelendiği yapıtta, Suriyeli bireylerin kitlesel göçleri ve bu göçlerin Türkiye'nin eğitim, sağlık, güvenlik, hukuk, ekonomi ve din gibi toplumsal kurumlarına etkilerinden bahsedilmiştir. 1960'lı yıllarda Türkiye'den Almanya'ya yönelen emek göçlerine değinen yazar, literatürde pek fazla yer verilmeyen birinci kuşaktan dördüncü kuşağa kadar göçlerin neden ve sonuçlarını incelerken bireysel göç hikâyeleri tekniğinden faydalanmıştır. Aynı zamanda bir eğitim sosyoloğu olan yazar, göç ve eğitim konusuna özel bir yer ayırarak göçü toplumsal ve kültürel boyutlarıyla tartışmış, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü güncel veri ve raporlarından faydalanmıştır. Yazar, Türkiye'den Almanya'ya göç eden bireylerin ikinci ve üçüncü kuşaklarının eğitim sorunları ile Suriye'den Türkiye'ye göç eden bireylerin eğitim sorunlarını sosyolojik olarak irdelemiş ve çözüm önerileri sunmuştur.

Göç ve Kültür, bir ön söz ve dört bölümden oluşmaktadır. *Göç ve Kültür* yapıtının ön sözünde araştırmanın genel olarak taslağı üzerinde durularak araştırmanın hedef, amaç ve öneminden bahsedilmiştir. Çalışmada aktüel sosyolojik bir eylem biçimi olarak ele alınan göç olgusunun Türkiye'nin kültürel ve toplumsal tarihindeki yeri ve önemi vurgulanmıştır. Türkiye'nin bir Osmanlı mirası olarak tarihsel ve toplumsal bağlamda zengin

bir göç tecrübesi olduğunu aktaran yazar, Türkiye'nin coğrafi konumunun, geçmişten gelen dinsel, kültürel, etnik ve sosyal ağların Türkiye'ye yönelen göçler üzerinde belirleyici rol oynadığını ifade etmiştir. Aktüel olarak Suriyeli bireylerin Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerini değerlendiren yazar, Suriyeli bireylerin tarihsel ve coğrafi motivasyonlarla Türkiye'ye yöneldiğini, Türkiye'nin geçmişten gelen tarihsel ve kültürel misyonuna uygun bir perspektifte insan odaklı bir anlayışla göç yönetimi politikaları ürettiğini ifade etmiştir. *Göç ve Kültür* Suriyeli bireylerin göçleriyle birlikte basit bir fiziki yer değiştirme eyleminin gerçekleşmediğini aynı zamanda bireylerin üretim ve tüketim kalıplarının, mesken yapılarının, gündelik yaşam pratiklerinin değiştiğini bu durumun da geniş ölçekli bir toplumsal uyum sorunu ortaya çıkardığını savunmaktadır. Araştırmada bu toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimin Türkiye'deki etkileri ve boyutu incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü "Göç ve Kültür" (2018, 13-52) kısmında göçe yüklenen menfi anlam ve söylemin temelinde kültür çatışması ve toplumsal uyum gibi faktörlerin yer aldığı ifade edilmiş, göçle birlikte alt kültürün ana kültür karakteri içerisine girmesinin yaşam pratikleri bakımından bir problem olduğu ve toplumsal uyum sorununu ortaya çıkardığı anlatılmıştır. Bu durum çalışmada kültürel kast olarak ifade edilmiş, etnik temelli milliyetçilik ve toplumsal bütünleşme başlıkları altında incelenmiştir. Örneğin, Türk asıllı Alman futbolcu Mesut Özil, başarılı bir futbolcu olmasına rağmen, Alman Milli Takımı'nda gol attığı zaman Alman vatandaşı olarak kabul gördüğünü, gol atamayıp başarısız bir maç geçirdikleri zaman 'göçmen', 'Türk asıllı', 'yabancı' olarak ötekileştirilip hakaret ve küfre maruz kaldığını belirtmektedir. Hâlbuki Alman Milli Takımı'nda oynayan Klose ve Podolski gibi futbolcular aslen Polonyalı olmalarına rağmen oyunda başarısız oldukları zaman medya tarafından ötekileştirilmemişlerdir. Bu durum ötekileştirmenin politik kast kısmını oluşturmaktadır. Nitekim toplumsal tarihi boyunca zengin ve derin bir göç tecrübesine sahip olan Türkiye'nin göç konusunda bilimsel ve tarihi verileri inceleyebilecek toplumsal ve tarihi kurumlara ihtiyacı vardır. Göç Araştırma Merkezleri, Göç ve Nüfus Enstitüleri bu çalışmanın temelini oluşturmakta ise de göçün sosyolojik, antropolojik boyutuyla ilgili çalışmalar yapabilecek toplumsal kurumların nicel olarak sayıları yeterli değildir.

Yazar, kitabın ikinci bölümü olan “Toplumsal Tarih ve Göç” (2018, 57-115) kısmında Türkiye’nin toplumsal tarihi ve tarihsel göç serüveni hakkında bilgi vermektedir. Yapıtta, göç kavramının temelde entegrasyon, toplumsal kabul, iskan, mübadele, mülteci, sığınmacı gibi kavramlarla yakın bir ilişki içinde olduğu belirtilmiş, göçün zorunlu sebeplerle gerçekleşebileceği gibi toplumsal ve ekonomik sebepler nedeniyle de gerçekleşebileceğinin altı çizilmiştir. Yazar, bugünkü Türkiye’nin toplumsal ve demografik kompozisyonunun oluşmasında; 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) nedeniyle savaş sonucu Rus zulmünden kaçan Balkan Türkleri göçünün ve Balkan Savaşları nedeniyle Anadolu’ya göç eden insanların büyük bir önemi olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple Balkan Göçlerinin gerçekleştiği toplumsal ve ekonomik iklimi detaylı olarak tasvir etmiş, soğuk, açlık, hastalık gibi sebeplerle bu göçler esnasında yüzlerce Türk’ün elim bir şekilde hayatını kaybettiğini anlatmıştır. “Cumhuriyet Döneminde Gerçekleşen Göç Hareketleri” başlığında ise 1923 sonrası nüfus mübadelesi yoluyla yaklaşık 1,5 milyon insanın Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerden Türkiye’ye göç ettiği anlatılmakla birlikte Türkiye’nin demografik yapısının şekillenmesi konusunda bu göçlerin önemli payı olduğu ifade edilmiştir. Toplumsal değişme ve göç başlığında ise 1950’li yıllardan itibaren başlayan kırsaldan kopuş, iç göçler ve kentleşme konularına değinilmiştir. 1950’li yıllarda dış destekli (ABD destekli) mali yardımlar sayesinde tarımsal mekanizasyon gerçekleştiğini aktaran yazar, tarımda başlayan makineleşme ile kırsalda emek iş gücü açığa çıktığını, artan nüfus, işsizlik, miras yoluyla toprağın paylaşılması gibi nedenler sebebiyle kırsaldan kentlere göçlerin başladığını belirtmiştir. Belirli bir iskân politikası dâhilinde gerçekleşmeyen bu düzensiz göçler kentlerin yapısında tahribata yol açtığı gibi (gecekondulaşma, çevre kirliliği, işsizlik, suç oranlarının artması) çarpık kentleşmeye de yol açmıştır. Dolayısıyla kamu ve özel sektör tarafından kırsaldan kentlere göç eden bireylerin konut ihtiyaçlarının karşılanamaması, plansız kentleşme ve gecekondulaşma kültürünü üretmiştir. Bu bağlamda göçlerin kentleşme, kentlileşme gibi toplumsal değişiminin zeminini hazırlayan bir sosyal hareketlilik süreci olduğu görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan “Göç ve Eğitim” kısmında (2018, 123-214) göç ve eğitim ilişkisinin sosyolojik tahlili yapılmakla beraber Su-

riyeli çocuklar temelinde eğitimin toplumsal işlevleri hakkında bilgi verilmiştir. Göç olgusunun siyasi, ekonomik, tarihi ve kültürel boyutuna dikkat çekilen bölümde, göçün toplumsal değişme ve toplumsal uyum gibi süreçleri beraberinde getirdiğine değinilmektedir. Yazara göre toplumsal uyumun temelinde eğitim kurumu yer almaktadır. Eğitimin, toplumsal uyumu, toplumsal normları, kültürel alışkanlıkların öğrenilmesi ve benimsenmesini sağlamakta bu yönüyle toplumsal kabulün temelinde eğitim faktörünün yer aldığı görülmektedir. Suriyeli çocukların Türkiye’deki entegrasyonu kısmında ise Milli Eğitim Bakanlığı uyum politikaları sayesinde gerek geçici barınma merkezlerinde gerekse kamp dışında yaşayan okul çağındaki çocukların %60’ının okullaştırıldığı ifade edilirken okullaşma yaş ve gruplarına yönelik çeşitli istatistikler paylaşılmıştır. Yapıtta ayrıca kadın ve çocuk sağlığını etkilemesi bakımından göçle ilgili olarak mekân kavramının sosyolojik olarak tahlilinin yapıldığı görülmektedir. Kültürel habitatu canlı kılan, beton ve metal yüklerden kaçınarak kadın ve çocukların sağlıklı bir sosyalizasyon süreci geçirmesinin önemli olduğuna vurgu yapan yazar, insan ve toplum temelli bir yaşam pratiği üretmenin önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Doğan, çalışmanın son kısmında ise memleketi Bursa’ya bağlı olan Baloğlu, Bademli köylerinin tarihsel ve kültürel yönleriyle göç tecrübelerini aktarmaktadır. Çalışmada mevcut göç ve toplumsal değişme konusu, kültür değişmesi, yaşam pratiklerinin ve sosyal alışkanlıkların değişmesi, ekonomik dönüşüm süreci Osmanlı aydınları olan Münif Paşa, Ali Suavi, Ahmet Cevdet Paşa’nın görüşleri ile tahlil edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde “Yurt Dışı Türkler” kısmında (2018, 225-317) yurt dışında yaşayan Türklerin özellikle Almanya temelindeki göç tecrübeleri üzerine yapılan anılar, göç hikâyeleri anlatılmıştır. Anlatılar ve yapılan derinlemesine görüşmeler (*Deep Interview*) sayesinde bilinmeyen yeni kavramlar gün yüzüne çıkmış, yeni deneyimler ve yaşanan sorunlar keşfedilmiştir. Görüşmeler ve anılar kısmında Almanya’da yaşayan Türklerin sosyal ortamlarda, devlet kurumlarında Türk oldukları için ayrımcılığa tabi tutuldukları, hakaret, İslamofobi gibi yaklaşımlara maruz kaldıkları anlatılmaktadır. Yazara göre, eğitimin göçmenlerin toplumsal adaptasyonunu sağlama, bütünleştirme gibi işlevleri göz önünde bulundurulduğunda, Almanya temelinde eğitim politikalarının objektif ve

bilimsel olmadığı anlaşılmaktadır. Norveç, Hollanda, Bulgaristan gibi ülkelerde yaşayan Türklerin göç hikâyelerinde de benzer özellikler ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Sonuç olarak; yapıt güncel içeriği ve kullandığı teknikler (derinlemesine görüşme, göç hikâyeleri, içerik analizi) ile bilim dünyasına kültürel ve düşünsel anlamda olumlu katkı sağlamaktadır. Yapıt 1960'larda Türkiye'den Almanya'ya göç eden bireyleri ve yakın zamanda Suriye'deki çatışma ve insan hakları ihlalleri sebebiyle Türkiye'ye sığınan bireyleri konu edinmesi bakımından zamanın ruhunu yansıtmaktadır. Göçün siyasi ve hukusal boyutu yerine göçü sosyolojik düzlemde ele alan yazar, göçü sadece insanların fiziki olarak yer değiştirmesinin ötesinde mesleklerin, sosyal alışkanlıkların, üretim ve tüketim kültürünün, yaşam formlarının değişmesi ve dönüşmesini sağlayan dinamik bir süreç olarak ifade etmektedir.

Türkiye'nin Osmanlı bakiyesi olarak tarihsel ve toplumsal bağlamda zengin bir göç tecrübesine sahip olduğu kabul edilmekle beraber bu deneyim ve iskân politikalarından yeteri düzeyde dersler çıkarılmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim düzensiz şekilde gerçekleşen Suriyeli mülteci göçleri konusunda Türkiye sistematik ve düzenli bir göç politikası oluşturamamış, Suriye'deki iç savaşın ne zaman biteceği öngörülememiştir. Mültecilerin sağlık, barınma, eğitim gibi birçok alanda sunulan hizmetlere erişimi konusunda sorunlar yaşanmıştır. 2014 yılında YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) kabul edilmesi bu anlamda oldukça önemli bir gelişmedir. Suriye'den Türkiye'ye göç eden bireylere Geçici Koruma Statüsünün hukuki olarak verilmiş olması, Suriyeli bireylerin devlet ve resmi kurumlar tarafından varlıklarının kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Türkiye'nin göç politikaları üreten ve yasal mevzuata göre bu politikaları uygulayan kurumların Dünya'daki ve bölgesel gelişmeleri yakından takip ederek sürdürülebilir, somut ve uygulanabilir göç politikaları üretmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda hem kamu kurumlarına hem sivil toplum kuruluşlarına, sivil toplumsal aktörlere önemli görevler düşmektedir. Türkiye'de göç araştırma merkezleri, göç ve toplumsal uyum, enstitü ve kurumların sayısı oldukça azdır. Bu kurumların sayılarının artırılmasına ihtiyaç bulunmakla birlikte sivil aktörlerin sürece katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

